

Grzegorz Szpila
Zapożyczenia angielskie
we współczesnej prasie górnołużyckiej

1. Wprowadzenie

Nie trzeba nazbyt dogłębnie analizować, bardzo ambitnego skądinąd, projektu wydawniczego pt. „A Dictionary of European Anglicisms“ (GÖRLACH 2005), aby zorientować się, że nie rejestruje on angielskich elementów leksykalnych we współczesnym języku górnołużyckim i dolnołużyckim. Małym pocieszeniem jest fakt, iż słownik ten zawiera przykłady tylko z języka polskiego jako reprezentanta języków zachodniosłowiańskich. Oczywiście powody niewłączenia języków łużyckich (jak i czeskiego, słowackiego, kaszubskiego) do leksykonu są klarownie wyjaśnione, niemniej szkoda, że jedyne do tej pory tego typu przedsięwzięcie lingwistyczno-słownikarskie nie zawiera uwag na temat użycia anglicyzmów¹ w innych, mniej znanych językach mniejszościowych, w których jest wiele wyrazów pochodzenia angielskiego. Angielszczyzna jest bowiem „najważniejszym światowym eksporterem materiału leksykalnego“² (FURIASSI 2003: 121). Brak przykładów z wyżej wymienionych języków nie implikuje braku w nich zapożyczeń z języka angielskiego. Ich nieobecność w słowniku nie pozwala jednak na ustalenia o charakterze ogólnym odnośnie do sposobów asymilacji anglicyzmów w językach słowiańskich i – szerzej – europejskich. Na konieczność studiów nad zapożyczeniami z języka angielskiego do języków słowiańskich zwracali już wcześniej uwagę badacze wpływu angielszczyzny w zakresie leksyki (por. FILIPOVIČ 1974), czego wynikiem stały się pogłębione analizy diachroniczne i synchroniczne języków słowiańskich, np. w polszczyźnie (por. MAŃCZAK-WOHLFELD 1992, 1995, 2006, WITALISZ 2015, ZABAWA 2012).

Nieuwzględnienie anglicyzmów w języku górnołużyckim we wspomnianej pracy dla celów niniejszego artykułu jest równoważone ich obfitą rejestracją w słownikach górnołużycko-niemieckich oraz przykładami z literatury i prasy górnołużyckiej, które są oczywistymi zapożyczeniami z języka angielskiego, leksykograficznie jeszcze nie potwierdzonymi. Wystarczy na wstępie wymienić jedynie kilka przykładów: *wulke monstertrucki* (SN³ 04.10.2015), *tak mjenowany fracking* (SN 04.10.2015), *w Beatles-shopje* (SN 06.12.2013), *cover-skupina* (R 2015/4), *wosobinski hit* (P 2015/12), *tak mjenowany butterflyjowy nóż* (SN 30.07.2015) i wiele innych.⁴ Zapożyczenia obejmują oczywiście pojedyncze leksemy (w tym *composita*), ale także wyrażenia frazeologiczne (np. wyrażenie *in być* czy modyfikacja kalki paremicznej *Foto powěda wjace hač tysac słowow*, SN 13.10.2014, por. ang. *A picture is worth a thousand words*). Już te przykłady

¹ W pracy nie dokonuję podziału na anglicyzmy, anglo-amerykanizmy, amerykanizmy czy brytycyzmy (zob. NETTMAN-MULTANOWSKA 2003: 70), aczkolwiek w wielu przypadkach zaznaczam, z której odmiany angielszczyzny pochodzą.

² Tłumaczenie własne.

³ W dalszej części wykorzystuję następujące skróty źródeł: SN – Serbske Nowiny, P – Płomjo, R – Rozhlad, SŠ – Serbska šula.

⁴ Do kwestii słów angielskich w SN nawiązuje krótka scena napisana przez Wórśę Šoćić „Maćernu rěč lubuju“ (R 2014/7–8, s. 25).

demonstrują wieloaspektową problematykę leksykalnych zapożyczeń angielskich w języku górnołużyckim: ujawniają działanie procesów asymilacyjnych, procesy zmian fonetycznych i morfologicznych, adaptację graficzną, przejmowanie oryginalnej semantyki oraz rozszerzanie sensów pierwotnych. Nie są to jedyne kwestie odnoszące się do centralnego w tym artykule pojęcia „zapożyczenie“, aczkolwiek stanowią zagadnienia podstawowe. Towarzyszą one zagadnieniom dotyczącym się na przykład powodów zapożyczania obcej leksyki lub – ogólniej rzecz ujmując – elementów obcych. Jak można się zorientować na wyżej wymienionych przykładach, używany w tym artykule termin *zapożyczenie* dotyczy zapożyczonych elementów leksykalnych i funkcjonuje jako odpowiednik stosowanego, aczkolwiek kontrowersyjnego angielskiego terminu *borrowing* (HASPELMATH 2009: 36–37, MATRAS 2009: 146).

Zapożyczenia są zawsze wynikiem kontaktów językowych między społecznościami mówiącymi innymi językami (pomijam tu aspekt zapożyczeń intralingwalnych, co w przypadku języka górnołużyckiego obejmować będzie zagadnienia zapożyczeń dialektalnych do standardowej górnołużycczyny i odwrotnie). Kontakt języka górnołużyckiego z językiem angielskim z pewnością odbywa się na dwóch płaszczyznach: po pierwsze, przez kontakty bezpośrednie, po drugie – co ważniejsze – niepomierne częściej za pomocą języka-pośrednika, którym jest język niemiecki. Nie jest to zjawisko niezwykle, gdyż w wielu wypadkach języki trzecie pośredniczą w przenikaniu obcych elementów do języka-biorcy. W przypadku języka łużyckiego jest to jednakowoż proces niezwykle silny, biorąc pod uwagę sytuację językową mniejszości łużyckiej w Niemczech, silne kontakty między kulturą społeczności niemieckiej i łużyckiej oraz przemożny wpływ niemieczyny na strukturę, w tym zasób leksykalny języków łużyckich.

Zagadnienie użycia anglicyzmów w górnołużyckim jest o tyle ciekawe, że musi być rozważane w kontekście bilingwalizmu użytkowników języka górnołużyckiego, co odróżnia obecność elementów angielskich w tym języku od użycia angielskiej leksyki przykładowo w języku polskim. Dla Polaków, ale także dla użytkowników innych języków słowiańskich, język angielski jest językiem obcym. Sytuacja języka górnołużyckiego względem języka angielskiego jest inna, bowiem proces przenikania elementów z języka angielskiego do górnołużyckiego odbywa się w sytuacji bilingwalizmu, który jest uważany za najważniejszy czynnik sprzyjający przenikaniu elementów z języka-dawcy do języka-biorcy. Sytuację dwujęzyczności obserwujemy na Łużycach, gdzie wszyscy mieszkańcy posługujący się językiem górno- lub/i dolnołużyckim mówią językiem niemieckim, aczkolwiek w różnym stopniu (WÖLKE 2006: 37, ZIENIUKOWA 2006: 32). W związku z tym oczywiście nie dziwi fakt, że języki łużyckie charakteryzują się dużą liczbą zapożyczeń z języka niemieckiego. W tym samym kontekście trzeba rozpatrywać obecność elementów leksykalnych pochodzących z języków innych niż niemiecki, czeski i polski (por. JENČ 1997, JENTSCH 1999), czyli również anglicyzmów czy romanizmów (najczęstszych niesłowiańskich zapożyczeń w językach łużyckich poza niemieckimi elementami leksykalnymi). Nie powinno więc nas dziwić to, że elementy zapożyczone przez niemieczynę będą przenikały także do języka górnołużyckiego, czyli że język niemiecki stanowi pomost między angielszczyzną a językiem górnołużyckim. Język górnołużycki jest więc najczęściej ostatnim ogniwem w procesie przepływu międzyjęzycznych elementów obcych: elementów rdzennie angielskich bezpośrednio z języka angielskiego lub poprzez język niemiecki, albo też zasymilowanych przez angielszczyznę elementów z innych języków za pośrednictwem niemieckim.

W przypadku bilingwalnych użytkowników języka górnołużyckiego i niemieckiego w szerszym kontekście należałoby też rozróżniać między zapożyczeniami leksykalnymi a mieszaniami językowym. Oba procesy dotyczą stosowania obcych elementów, w naszym przypadku angielskich zapożyczeń aktywnie używanych i znanych pasywnie w języku bilingwalnych Górnołużyczan (TAY 1989: 409). W moim artykule będę używał terminu „zapożyczenie” tylko w odniesieniu do elementów leksykalnych operujących w oderwaniu od gramatyki, czyli niewystępujących w procesie code-switching (SANKOFF/POPLACK/VANNIARAJAN 1990: 72). Zapożyczenia więc są rozpatrywane tutaj raczej jako elementy mieszania kodów.

Język niemiecki posiada olbrzymią liczbę elementów leksykalnych pochodzących z języka angielskiego, który jest dla niego głównym źródłem zapożyczeń (CARSTENSEN 1984: 43, HILGENDORF 1996: 3). Obserwacje dotyczące historii zapożyczeń angielskich w Niemczech, którą angielski wzbogacał wyraźnie po II wojnie światowej (BARBE 2014: 147, ONYSKO 2004: 59), są niezwykle ważne w badaniach obecności elementów angielskich w języku górnołużyckim.⁵ Okres powojenny to także okres szybkiego wzbogacania leksyki górnołużyckiej o obce elementy (za pośrednictwem języka niemieckiego), w tym o internacjonalizmy (FASKA 1998: 239 i nast.; zob. niżej). O wiele większe oddziaływanie na język górnołużycki miał okres po przemianach na początku lat 90. ubiegłego wieku. Pisząc o wpływach anglicyzmy na omawiane języki łużyckie, Jenč i Starosta stwierdzają (FASKA 1998: 241), że „[n]ěmčina NDR a z tym tež serbsčina do l. 1990 stej so do wěsteje měry tutym wliwam wobarałoj”. Od tego czasu wpływ języka angielskiego na języki łużyckie trwa nieprzerwanie i zauważalnie się intensyfikuje.

Powstaje zatem pytanie o przekazywanie anglicyzmów językowi górnołużyckiemu w procesie szeroko rozumianego wpływu niemieckiego na języki łużyckie z wszystkimi tego konsekwencjami. Po drugie, ważne jest badanie bezpośredniego wpływu języka angielskiego na język górnołużycki z pominięciem ogniwa pośredniego. Prowadzić to może do ustalenia różnic i podobieństw między tymi dwoma rodzajami zapożyczeń. Zważywszy, iż anglicyzmom w języku górnołużyckim nie poświęcono nazbyt wiele uwagi (ale zob. np. FASKA 1998, POHONČOWA 2009, SIATKOWSKA/ABDEL AL 2002, ŠOŁĆINA/POHONČOWA 2003, WÖLKE 2006), w dobie wielkiego wpływu języka angielskiego w różnych jego odmianach na inne języki etniczne, należy także zapełnić lukę w badaniach nad relacjami między angielskim a językami łużyckimi.

W szerszym kontekście kontaktów językowych należy spojrzeć na obecność leksyki angielskiej w języku górnołużyckim z perspektywy internacjonalizmów.⁶ Za internacjonalizmy uznaje się leksemy oraz morfemy pochodzące z jednego źródła, używane w co najmniej trzech językach z różnych rodzin językowych (LIPCZUK 1992: 138; por. MAĆKIEWICZ 1992, WASZAKOWA 2005, SIATKOWSKA/ABDEL AL 2002). Angielszczyzna uznawana jest obecnie za podstawowe źródło leksyki międzynarodowej, zastępujący w tej roli łacinę i grekę (MAĆKIEWICZ 1992: 151). Górnołużycki naturalnie przejmuje

⁵ Por. Krawc, Mikławš: „K wuwicu serbskeje sportoweje terminologije“ (SŠ 2015/1: 3–5). Autor zwraca uwagę na związek między popularnością dyscyplin sportu i leksyką (także pisownią słów zapożyczonych, takich jak *volleyball*, *smashowac*). Wzrost zainteresowania nowymi sferami aktywności człowieka wpływa na chęć ich deskrypcji, co wiąże się z kolei z przejmowaniem leksyki służącej do jej opisu w języku biorcy.

⁶ O relacji między zapożyczeniami a internacjonalizmami zob. WASZAKOWA (2005: 26–27).

słownictwo międzynarodowe pochodzenia angielskiego za pośrednictwem języka niemieckiego i w różnym stopniu je udomawia. Status leksemów jako elementów międzynarodowych wpływa na ich łatwiejszą asymilację w języku-biorcy, w sytuacji oczywiście pozytywnego nastawienia użytkowników do obcych elementów w ich rodzimej mowie, a – według SIATKOWSKIEJ/ABDEL AL (2002: 161) – stosunek Łużyczan do leksyki angielskiej jest raczej przychylny. Poprzez włączanie leksemów-internacjonalizmów do swojego słownictwa języki bardziej integrują się w tzw. ligach językowych. Pod tym względem język górnołużycki bez wątpienia należy do europejskiej ligi słownikowej, aczkolwiek brakuje jeszcze dokładnego opisu jego miejsca w tej grupie z uwzględnieniem różnic i podobieństw na przykład w stosunku do innych języków słowiańskich.

Celem niniejszych rozważań jest analiza anglicyzmów w górnołużyckim języku piśmym. Materiałem do badań jest górnołużycka prasa. Analiza ta nie pretenduje więc do bycia całościowym opisem ani historii, ani liczby, ani wszystkich aspektów zapożyczeń angielskich w języku górnołużyckim. Stawia sobie za cel wskazanie na obfitość angielskich elementów leksykalnych w zebranych materiale oraz omówienie tych aspektów, które manifestują się w określonych tekstach prasowych. Pominięte zostaną na przykład zagadnienia adaptacji fonetycznej i fonologicznej anglicyzmów, albowiem nie można by ich podeprzeć przykładami z materiału, aczkolwiek stopień adaptacji morfologicznej i graficznej w wielu wypadkach wskazuje na drogę adaptacji zapożyczeń w zakresie ich wymowy (por. *bičwolejbul*, *kečup*, *kontejner*, *lider*, *syntesizer*, *wolejbul*, *skenować*). Kwestiom adaptacji fonetycznej i fonologicznej należałoby poświęcić oddzielne studium, bazujące na innych danych językowych.

2. Opis materiału

Materiał stanowiący podstawę niniejszych obserwacji został wyekscerpowany z tekstów prasy górnołużyckiej („Serbske Nowiny“, „Rozhlad“, „Płomjo“, „Pomhaj Bóh“, „Serbska šula“) z lat 2013–2015. Korpus leksykalny tworzy 600 jednostek wszelakiego rodzaju, w których dostrzec można wpływ języka angielskiego; są to angielskie wyrazy proste i złożone, kalki, półkalki, pseudoanglicyzmy, neosemantyzmy. Największą grupę stanowią leksemy rzeczownikowe, których zbiór stanowi najważniejsze źródło przykładów. Liczba rzeczowników wynosi 527, czasowników 13, przymiotników 56, przysłówków 2 i wykrzykników 2. Za przykładem „Deutsch-obersorbisches Wörterbuch neuer Lexik“ (JENTSCH/POHONTSCH/SCHULZ 2006) jako oddzielne leksemy traktuję derywaty górnołużyckie od angielskich zapożyczeń (dotyczy to wszystkich tworzonych jednostek należących do różnych części mowy) i liczę je w korpusie jako samodzielne jednostki. Jednocześnie mam świadomość, że derywaty powstające w języku-biorcy nie są uznawane za zapożyczenia (WITALISZ 2013: 330)

Jak wspomniano wyżej, zebrany materiał nie może być uznany za wyczerpującą listę zapożyczeń angielskich obecnych w języku górnołużyckim, ani nawet w prasie. Aczkolwiek z dużym przekonaniem stwierdzam, że obrazuje on stan angielskich elementów w języku górnołużyckim i z pewnością stanowi wiarygodny materiał do analizy językoznawczej. Materiał zebrany w okresie trzech lat pokrywa się w pewnej mierze z angielskim materiałem starszych i nowszych słowników górnołużyckich: korpus zawiera więc starsze zapożyczenia, takie jak *bus*, *disko*, *fairny*, *film*, cytowane od dawna przez słowniki, ale i te najnowsze, które nie są notowane ani w „Prawopisnym słowniku

hornjoserbskeje rěče“ (VÖLKEĽ 2005), ani w „Deutsch-obersorbisches Wörterbuch neuer Lexik“ (JENTSCH/POHONTSCH/SCHULZ 2006) roku, np. *catering, cloud, futsal, joint, pressing, stament* i inne.

Chociaż materiał zebrany na potrzeby tego artykułu pochodzi z różnych gazet, najwięcej ciekawych informacji o występowaniu anglicyzmów dostarcza materiał dziennika „Serbske Nowiny“. To z tej gazety wyłoniłem najwięcej jednostek, na przykładzie których można zaobserwować stosunek piszących do anglicyzmów ujawniany poprzez sposoby włączania ich w dyskurs dziennikarski i komentarz do wyzyskanych w tekstach słów angielskich. W odniesieniu do języka łużyckich gazet należy nadmienić, iż zawierają one materiał w dużej mierze anonimowo tłumaczony z tekstów niemieckich; w związku z tym obecność anglicyzmów w tekstach tłumaczonych odzwierciedla ich miejsce w tekstach oryginalnych oraz sposoby ich przekładu na język górnołużycki (ŠOŁĆINA/POHONČOWA 2003: 163, por. WORNAR 2001: 5). Z tej racji w zebranych materiałach mamy do czynienia z kopiowaniem anglicyzmów użytych w tekstach niemieckich za pomocą ich stałych odpowiedników, parafraz i naturalnie leksemów angielskich przyswojonych wcześniej w języku górnołużyckim.

W pierwszej kolejności, najczęściej stosowany sposób to zanurzenie obcego wyrazu lub wyrażenia bez sygnalizowania jego obcego charakteru. Tak dzieje się w przypadku większości zebranych słów. Czasami autorzy artykułów stosują podwójny cudzysłów w celu zasygnalizowania użycia nowego i w naszym przypadku obcego terminu (np. „*defensive end*“, SN 28.05.2015, „*selfie*“ SN 25.04.2014, „*entertainment-box*“, SN 17.01.2014, „*flash mob*“, SN 06.12.2013).

Najczęściej jednak dla zaznaczenia nowości używanego słowa lub terminu stosuje się określenie *tak mjenowany*. Jest to z pewnością najczęściej wykorzystywany wśród zebranych przykładów sygnalizator metatekstowy i metalingwistyczny. Użycie tego wyrażenia sygnalizuje także prawdopodobnie małą wciąż znajomość danego terminu lub sygnalizuje zastosowanie terminu specjalistycznego.⁷ Przykładami takiego użycia są: *tak mjenowane playoffs* (SN 28.05.2015), *tak mjenowany e-voting* (SN 02.03.2015), *na tak mjenowanych hipboksach* (SN 11.03.2015), *tak mjenowany „widejomapping“* (SN 15.01.2015), *tak mjenowana helpline* (SN 17.02.2015); *tak mjenowane 7-eleven-wobchody* (SN 23.12.2014), *tak mjenowany „safety steward“* (SN 16.01.2014), *tak mjenowaneho šěrokeho pasma* (SN 08.01.2014), *tak mjenowane checkpointy* (SN 01.08.2014) i wiele innych. Warto zauważyć, że znacznikom cytatu tego typu towarzyszyć może dodatkowy element w postaci cudzysłówów. W takich przypadkach słowa i wyrażenia angielskie zapisywane są w oryginalnej formie.

W przypadkach najbardziej wątpliwych, tj. wtedy, kiedy użyty materiał leksykalny może okazać się całkowicie niezrozumiały, pojawiają się objaśnienia, np. *pomate jědženje „slow food“*, (SN 06.12.2013), *Na dypkowych hrach steju na „defensive end“, to rěka, zo spytam nadběham přećiwniskeho mustwa zadžěwać* (SN 28.05.2015), *Po kóždym kole připowědži wona holcomaj nowy krok, na přikład cross rolls. To je wěste wašnje, kak móžeš na smykačach w seklatych linijach jězdzić* (P 2015/6), *jako zapali sej při čerwjenej ampli joint, cigaretu marihuany* (SN 27.10.2014) lub leksykograficzne odpowiedzi i rozbudowane definicje semantyczne, np. *wužiwarjo, tak mjenowani userojo*

⁷ Warto zauważyć, że kwalifikator ten stosowany jest nie tylko do wyrazów zapożyczonych, np. „*tak mjenowanym tykancyspěwanju*“ (SN 13.10.2015).

(SN 08.05.2015), *Crowdfunding je forma spěchowanja, hdžež ći, kotrymž so projekt lubi, jón direktnje z pjenjezami podpěruja* (SN 08.07.2014), *tak mjenowany Fan-Boost, krótkodobny dawk přidatnjeje energije* (SN 30.03.2015), *wupruwowanje dwělomneho frackinga – wudobywanja płuna* (SN 01.04.2015) lub „*Serbsce lochce/Sorbisch leicht*“ *rěka nowa aplikacija (app)* (SN 11.04.2014), *Tohodla sej wot lěta 2011 nowu techniku belting přiswojam. Při tym dyrbi hłós zabrinčec, wysoke zwuki wudyrja, zo so spočatnje sam stróžiš* (R 2013/7–8).⁸ Wyraz (termin) może też zostać objaśniony, jeśli stanowi główny temat artykułu, a może okazać się mało znany lub nieprecyzyjny. Tak jest np. w „Serbskiej šuli“, gdzie tytułowy termin *mobbing* autorka objaśnia tak: *Mobbing woznamjenja někoho hněwać, wumjezować, šikaněrować, ranić, a z jeho woporom móže so zasadnje kóždy stać*⁹, a *carsharing* w SN z dnia 27.02.2014 ma takie oto objaśnienie semantyczne: *zhromadne wužiwanje awta přez wjacore wosoby*. Możliwe jest też odniesienie słowa górnołużyckiego do oryginału angielskiego, jak ma to miejsce w przypadku półkalki *kopańcogolf*: *Prěnje certifikowane hrajnišćo „kopańcogolfa“ (jendźelsce „footballgolf“) je na horje Dymník pola Rumburka w Šluknowskim wuběžku* (SN 10.10.2015).

W zebranych materiale odnajdujemy także przypadki pokazujące sytuację odwrotną, tj. słowa angielskie tłumaczą znaczenia leksemów górnołużyckich. Dla nazwy własnej *Institut für Beschäftigung und Employability* (z leksemem angielskim) SN 17.06.2015 podaje górnołużycki odpowiednik *Institut za džěto a džětokmanosć (employability)*. Podobnie jest w SN 29.07.2015: grupom nominalnym *wiki wuměny* i *mnohotnosć* towarzyszą podane w nawiasach wyrażenia angielskie *exchange market* i *diversity*. Z kolei w SN 26.08.2015 *krótke holče cholowčki* podane są jako odpowiednik angielskiego wyrazu *hotpants*.¹⁰ Można na to zjawisko spojrzeć z innej strony: stosowanie słów górnołużyckich wprowadza i/lub umacnia w tym języku właściwe odpowiedniki słów, w tym wielu internacjonalizmów.

3. Części mowy

Najliczniejszą grupę zapożyczeń w zgromadzonym materiale stanowią rzeczowniki (527, 88 %), nawet jeśli nie uwzględnimy rzeczowników produktywnie derywowanych od innych części mowy (np. od przymiotników) oraz *nomina propria* (wyłączonych z korpusu). Potwierdza się wielokrotnie wygłaszana teza, że rzeczowniki stanowią najważniejszą grupę zapożyczeń leksykalnych w ogóle (ONYSKO 2004: 61, KOWNER/ROSENHOUSE 2008: 12, MYERS-SCOTTON 2002: 240). Wśród rzeczowników znajdują się wyrazy proste (mono- lub polimorfemiczne w języku angielskim), jak i leksemy złożone (zrosty i zestawienia). W ten sposób język biorca zapożycza wszystkie klasy wyrazów angielskich. Do pierwszej grupy (najliczniejszej) należą leksemy jednomorfemowe,

⁸ Należy wspomnieć w tym miejscu, iż nawet często pojawiające się słowa w SN mogą jednorazowo być wyjaśnione w tekście. Przykładem jest wyraz *kwad*, który pojawia się najczęściej bez objaśnienia desygnatu, ale w SN 05.10.2015 znajdujemy definicję anglicyzmu jako *dwuwóskate motorowe jězdźidło*.

⁹ S. Šěnowa: „Mobbing – w šuli tola nic! Abo?“ (Sš 2014/4, 125–126).

¹⁰ Por. „Diversity rěka mnohotnosć“ (SN 14.08.2015) jako przykład bezpośredniego przekładu słowa angielskiego. Należy zaznaczyć, że w SN pojawiają się także wyrazy niemieckie jako tłumaczenia słów górnołużyckich, np. „naslědnosć (Nachhaltigkeit)“ (SN 20.08.2015).

jak: *baby, derby, event, fan, feature, foul, hit, joint, kwad, party, set, shop, show, song, sound, spray, star, team, top* i wielomorfemowe, takie jak: *beamer, bestseller, booklet, catering, flajer/flyer, hacker, kicker, leader/lider, poster*. Z kolei leksemy złożone reprezentowane są przez: *airbrush, ameriski football, breakdance, bungeejumping, download, fairplay, flash mob, highlight, hardcore, online-platforma, pulower, road movie, sound-check, webdesign*. Zdarzyć się może, że w prasie pojawiają się zarówno zrosty, jak i ich formy skrócone: *swimming-pool vs. pool, crystal meth vs. crystal*.

Pozostałe części mowy stanowią marginalne grupy w zebranych materiale. Natrafiamy w nim na znikomą liczbę leksemów przymiotnikowych (56, 9,5 %), niewielką ilość czasowników (13, 2 %), przysłówków i wykrzykników (po 2, 0,3 %). Czasowniki reprezentowane są przez *knihować* (ang. *book*, niem. *buchen*), *bowlować* (ang. *bowl*, niem. *bowlen*), *surfować* (ang. *surf*, niem. *surfen*), *layoutować* (ang. *lay out*, niem. *layouten*), *skenować* (ang. *scan*, niem. *scannen*), *foulować* (ang. *foul*, niem. *foulen*). Nie ma wątpliwości, że formy te są kalkami form niemieckich, gdzie niemieckiemu sufiksowi werbalnemu *-en* odpowiada górnołużycki *-ować*. Od takich czasowników tworzone są rzeczowniki, takie jak *bowlowanie, joggowanie, skateboardowanie, skatowanie, spryoowanie, surfowanie*.

Przymiotniki zapożyczone z języka angielskiego reprezentowane są np. przez *high, pink, easy, top, unplugged*. To formy całkowicie tożsame morfologicznie z angielskimi oryginałami. Warto zwrócić uwagę, że przymiotniki mogą zmieniać swoje gramatyczne (syntaktyczne) cechy w języku-biorcy. Tak dzieje się z przymiotnikiem *top*, który w angielszczyźnie używany jest w pozycji atrybutywnej, co widać wyraźnie w górnołużyckich formach typu *tophotel*. Ale można zaobserwować także konstrukcje z przymiotnikiem *top* odbiegające od modelu angielskiego (konstrukcje predykatywne), np. *Kwalita kapały bě top, tak wostachu ludžo na źurli* (SN 05.12.2014).

Nie należy też zapominać o produktywności formantów słowotwórczych, które charakteryzują przymiotniki w języku górnołużyckim. Z tych najczęściej używany jest sufix *-owy*. Ponieważ derywacja omówiona zostanie w innym miejscu, wspomnę tutaj tylko o rzadkim tworzeniu przymiotników od przymiotników, czego przykładem jest *fairny*, utworzony od angielskiego przymiotnika *fair*. Przysłówki reprezentowane są przez dwa przykłady, mianowicie *online* i *cool*, które mogą być użyte (tak jak w języku angielskim) jako przymiotniki. Marginalnie mogą wystąpić inne części mowy, przykładem tego są występujące w korpusie wykrzykniki *ups* i *wow*.

Oprócz jednostek jedno- i polileksemowych, analiza materiału ujawniła obecność angielskich połączeń wyrazowych, np. *all inclusive, allstar-team, flash mob, public viewing, road movie*, które użyte są w materiale w oryginalnej formie. W wielu wypadkach jednak angielskie złożenia ulegają niewielkiej modyfikacji adaptacyjnej polegającej na utworzeniu przymiotnika w złożeniach typu przymiotnik odrzeczownikowy + rzeczownik. Pierwszy element przyjmuje formę przydawki przymiotnej, np. *eventowy management (event management), cityjowa managerka (city manager), fitnessowy klub (fitness club), volleyballowy team (volleyball team)*.

Na koniec należy wspomnieć o obecności w materiale skrótowców pochodzenia angielskiego. O nich pisze w SN 15.10.2015 Helmut Jenč, wymieniając włączony do mojego korpusu akronim *CD*, oprócz którego zanotowałem także następujące pożyczki: *IT, dj, DVD, SUV, SMS, QR* czy *k.o.*

4. Pisownia angielskich zapożyczeń

Zebrany materiał pozwala, przynajmniej częściowo, przyjrzeć się adaptacji graficznej zapożyczeń. Opierając się jedynie na wyrazach niederywowanych w języku górnołużyckim wyróżnić można kilka zjawisk w zapisie jednostek angielskich w języku -biorcy. W pierwszej kolejności mamy do czynienia z zapisem oryginalnym: *bikini, black-metal, booklet, cider, cloud, derby, design, feature, feedback, fineliner, fracking, frisbee, hamburger, handicap, newstyle, notebook, referee, spray, talkshow, team*. Zachowanie pisowni oryginalnej nie oznacza braku adaptacji morfologiczno-gramatycznej takich zapożyczeń. W drugiej kolejności wymienić należy słowa angielskie, które zachowują swoją oryginalną pisownię lub występują w zaadaptowanej postaci, która odpowiada fonetycznej realizacji: zmienionej albo quasi-oryginalnej, lecz realizowanej graficznie w rodzimy sposób. Tak dzieje się na przykład z *flyer/flajer, leader/lider, trolleybus/trolejbus, volleyball/wolejbul*, ale także z wyrazem *mejłka*, w których pisownia górnołużycka odzwierciedla wymowę. W przypadku *wolejbul* dochodzi do zamiany *ball* na pożyczkę niemiecką *bul*, co w naturalny sposób skutkuje odchyleniem od wymowy angielskiej tej hybrydalnej formy. Z drugiej strony różne zapisy wyrazu nie muszą oznaczać odmiennej wymowy (por. *DJ* vs. *deejay*).

Do podobnego zjawiska dochodzi wtedy, gdy angielskie słowo wymawiane jest zupełnie inaczej w języku niemieckim, co przekłada się na zapis fonetyczny w języku górnołużyckim, por. np. słowa *quiz*, zapisany w górnołużyckim *kwis* (niem. *Quiz* [kvɪs], ang. [kwɪz])¹¹ oraz *kwad* < *quad* (niem. *Quad* [kvɔt], ang. [kwɛd, kwa:d]). Naturalnie taki zapis odpowiada zasadom pisowni górnołużyckiej, gdzie litery *q*, *v* i *x* wymieniane są na *kw*, *w* i *ks*, por.: *boks* (ang. *box*), *miks* (ang. *mix*), *pulower* (ang. *pullover*), *serwer* (ang. *server*). Nie we wszystkich słowach z tymi grafemami następuje automatycznie wymiana na litery alfabetu górnołużyckiego, por.: *funbox, mixvolleyball*. Porównując moje obserwacje z materiałem leksykalnym „Prawopisnego słownika hornjoserbskeje rěče“ (VÖLKEL 2005), należy odnotować, że podaje on oboczne formy ortograficzne słów angielskich, np. *trolleybus/trolejbus, volleyball/wolejbul* (słownik nie rejestruje pisowni *ticket* i *puzle*, ale podaje pisownię *tiket* i *puzzle*). W bardzo rzadkich wypadkach zapis słowa może wskazywać na różnice semantyczne, zapis *Disco* (ang. *disco*) oznacza gatunek muzyczny, natomiast *disko* odnosi się do dyskoteki.

Inaczej jest wtedy, gdy pisownia angielska jest upraszczana poprzez eliminowanie zbitek grafemów obcych językowi górnołużyckiemu, np. *sticker/stiker, ticket/tiket*. Do uproszczenia dochodzi także w przypadku podwójnych grafemów w wyrazach angielskich, które według zasad górnołużyckiej ortografii mogą ulec redukcji, np. *puzle* obok *puzle, trekking* obok *treking, gullyjowy* obok *gulyjowy*. Jak można zauważyć na powyższych przykładach, w procesie adaptacji graficznej mamy do czynienia niejednokrotnie z połączeniem kilku modyfikacji zapisu (np. *pulower*: usunięcie z grafii *l* oraz wymiana *v* na *w*).

Ciekawe zjawisko można zaobserwować w pisowni zapożyczeń wyrazów złożonych. W języku górnołużyckim istnieje silna tendencja do łącznego zapisywania złożzeń pisanych w angielszczyźnie oddzielnie lub z łącznikiem, np. *bungeejumping, comingout, championsleague* (także w wariacie *champions league*), *flashmob* (także *flash mob*)

¹¹ Przed 30 laty w „Wörterbuch deutsch-obersorbisch“ (1986) zapisano ten leksem jako *quiz*.

oraz *hiphop* (także *hip-hop*), co często odzwierciedla zapis takich złożzeń w języku niemieckim (por. niem. *Bungeejumping*, *Comingout*, *Championsleague*, *Flashmob*, *Hiphop*).

Na koniec warto wspomnieć o zapisie wielką i małą literą. W materiale znalazłem tylko kilka przykładów takiego zapisu, mianowicie *T-shirt* vs. *t-shirt*, *jeep* vs. *Jeep*, *facebook* vs. *Facebook*, *whiskey* vs. *Whiskey* oraz *halloween-trikot* vs. *Halloween*. Jak wiadomo, rzeczowniki pospolite w języku angielskim (i również w górnołużyckim) pisane są małą literą – w przeciwieństwie do języka niemieckiego, stąd pewnie wahania odnośnie do pisowni tych leksemów. W R 2012/5 nazwy gatunków muzycznych zapisywane są wielką literą, co nie odpowiada zapisowi angielskiemu (*Disco*, *Funk*, *Soul*, *Dubstep*). Ten zapis jest natomiast tożsamy z pisownią tych słów w języku niemieckim.

5. Cechy morfologiczno-gramatyczne zapożyczeń angielskich

W procesie adaptacji obcych elementów, w szczególności rzeczowników, dochodzi do dostosowania jednostek leksykalnych do systemu gramatycznego języka docelowego. Cechy morfo-gramatyczne rzeczowników w języku angielskim różnią się zasadniczo od kategorii tej części mowy języka górnołużyckiego: w języku-dawcy opisywane są one w odniesieniu do kategorii rodzaju, liczby i przypadku (w klasie zaimków), tak jak w języku górnołużyckim, aczkolwiek te kategorie różnią się od siebie w stopniu zasadniczym. O ile rzeczownik nie musi być obligatoryjnie adaptowany w odniesieniu do fleksji i liczby, o tyle zawsze jest mu przypisany rodzaj gramatyczny (por. MAŃCZAK-WOHLFELD 2008: 115).

Rzeczownik angielski nie posiada rodzaju gramatycznego, lecz naturalny, nie jest on sygnalizowany morfologicznie, za wyjątkiem nielicznych przypadków; rodzaj biologiczny sygnalizowany jest za pomocą zgody rzeczownika z koreferencyjnymi zaimkami. Rozróżnienie płci dotyczy naturalnie referentów ożywionych osobowych i nielicznych referentów zwierzęcych. W bardzo niewielu przypadkach rodzaj męski i żeński przypisywany jest referentom nieożywionym. W języku łużyckim, podobnie jak w polskim, występuje rodzaj gramatyczny, uzależniony nie tyle od płci referentów, co od morfologicznej struktury leksemu. Rozróżniamy zasadniczo trzy rodzaje – męski, żeński i nijaki, rzeczownikom *pluralia tantum* nie jest przypisywany żaden rodzaj (zob. FASSKE 1981: 389 i nast.; ŠEWEC-SCHUSTER 1984: 58). Oczywiście rodzaj gramatyczny może być i jest motywowany w języku górnołużyckim, tak jak w innych językach, płcią biologiczną referentów. Do rodzaju gramatycznego kategoryzuje się rzeczowniki przede wszystkim na podstawie ich końcówek. Jak dzieje się to w języku polskim (MAŃCZAK-WOHLFELD 1992: 20), rodzaj nadawany w języku łużyckim zależy także od rodzaju, który przyjął rzeczownik najpierw w języku niemieckim, rozróżniającym też trzy rodzaje gramatyczne. Wpływ języka-pośrednika jest jedną z głównych przyczyn nadawania rodzaju rzeczownikom w języku docelowym (MAŃCZAK-WOHLFELD 1995: 56). FASSKE (1981: 402) wymienia dwa główne sposoby przypisywania rodzaju obcym rzeczownikom: albo przejmowanie go z języka niemieckiego, albo dopasowywanie go do zasad panujących w języku górnołużyckim. Przejęcie rodzaju odpowiednich zapożyczeń angielskich zaadaptowanych w języku niemieckim odpowiada zasadom podanym przez FASSKE (1981: 402 i nast.). Według tych zasad właściwie wszystkie leksemy rodzaju męskiego i nijakiego w języku niemieckim otrzymują rodzaj męski w języku górnołużyckim, a rodzaj żeński jest zachowywany.

Najwięcej rzeczowników angielskich otrzymuje rodzaj męski: *camp, countdown, cup, brunch, foul, handicap, highlight, hit, hooligan, jeep, kečup, keyboard, mix, laptop, leader, notebook, paintball, popcorn, pub, pulower, rekord, shop, song, walking, spray, star, team, t-shirt* itd. Wyróżnić tu można dwie końcówki nominalizujące języka angielskiego: *-er* i *-ing*, które pojawiają się w wielu zapożyczeniach: *bowling, crowdfunding, bungeejumping, fotoshooting, geocoacher, fineliner, hacker, homejacking, manager, marketing, rafting, trailer, transponder, waveboarding*. Takie rzeczowniki otrzymują w języku górnołużyckim regularnie rodzaj męski. Drugą dużą grupę stanowią rzeczowniki żeńskie, których rodzaj odpowiada leksemom niemieckim: *band* (ż.), niem. *die Band* < ang. *band*; *CD* (ż.), niem. *die CD* < ang. *CD*; *show* (ż.), niem. *die Show* < ang. *show*; *cloud* (ż.), niem. *die Cloud* < ang. *Cloud*; *party* (ż.), niem. *die Party* < ang. *party*. Natomiast słowa derywowane według wzorów rodzimych przyjmują rodzaj zgodny z regułami języka górnołużyckiego: *cheerleaderka, designerka, dispatchernja, skateboardowanie, snowboardowanie, surfowanie*.

Porównując omawiane tu zapożyczenia z pożyczkami angielskimi w języku niemieckim, okazuje się, że występuje dużo rozbieżności w przypisywaniu rodzaju gramatycznego w obu językach, co należy wytłumaczyć zamianą rodzaju nijakiego na męski w języku górnołużyckim: *feedback* (m.), niem. *das Feedback* < ang. *feedback*, *outfit* (m.), niem. *das Outfit* < ang. *outfit*; *team* (m.), niem. *das Team* < ang. *team*. Z jednej strony więc na rodzaj gramatyczny oddziałuje silnie system rodzaju języka niemieckiego, z drugiej cechy morfologiczne i fonetyczne języka górnołużyckiego, który posiada wyraźnie określone końcówki dla trzech rodzajów. Nie można nie wziąć pod uwagę innych czynników, tj. semantycznych, wpływających na przypisanie danego rodzaju zapożyczonym rzeczownikom. I tak *band* znaczeniowo pokrywa się zasadniczo ze *skupina*, *stora* z *bajka* lub *stawiżna*, *action* kojarzy się naturalnie z *akcja* a *activity day* jest używany w rodzaju męskim ze względu na rodzaj rzeczownika *dzeń*. W innych wypadkach należy uznać wpływ języka-pośrednika za decydujący, na przykład *performance* otrzymuje rodzaj żeński pod wpływem *die Performance*, bowiem górnołużyckie słowa bliskoznaczne posiadają rodzaj nijaki lub męski (*předstajenje, wustup*).

Z kolei rzeczownikom *pluralia tantum* z reguły nie przypisuje się żadnego rodzaju, mają tzw. nieokreślony rodzaj gramatyczny. W moim materiale znajdują się tylko trzy takie rzeczowniki angielskie, tj. *chipsy, legginsy* i *jeansy*, które w angielszczyźnie w znaczeniach ‚potrawa‘ wzgl. ‚ubranie‘ zawsze występują w liczbie mnogiej. Nie mają one liczby pojedynczej także w języku górnołużyckim, ale są adaptowane w postaci liczby mnogiej, która sygnalizowana jest dodaniem rodzimej końcówki *-y*.¹²

Ten ostatni przykład sygnalizuje kolejny aspekt gramatycznej adaptacji rzeczowników angielskich. W języku angielskim występują dwie liczby: pojedyncza i mnoga, podczas gdy w języku górnołużyckim trzy: dodatkowo podwójna. Po zaklasyfikowaniu rzeczowników do odpowiednich paradygmatów odmiany słowa podlegają regułom deklinacji języka górnołużyckiego, stają się w pełni zaadaptowane morfologicznie, wykazując przy tym cechy obce rzeczownikom w języku angielskim (brak odmiany przez przypadki), przykładowo będą przyjmować końcówki charakterystyczne dla liczby mnogiej: *CDje, designerojo, hakerojo, MCje, miksy, notebooki, snowboarderojo, sety, steaki, tablety, trendy, userojo*. Zdarza się tak, że rzeczowniki, jak wspomniałem wyżej, przyj-

¹² W JENTSCH/POHONTSCH/SCHULZ 2006 rzeczowniki te oznaczone są jako *pl.*

mwane są z wykładnikiem liczby mnogiej (końcówka fleksyjna -s), ale także obserwujemy proces substytucji wykładnika pluralności końcówką rodzimą: *skaty*, *inlineskаты* (ang. *skates*, *inlineskates*). W moim materiale napotkałem jeden ciekawy przykład tworzenia liczby mnogiej. Mianowicie wyraz *comic strip* przyjęty do górnołużyckiego z niemieckiego w postaci *comic* posiada liczbę mnogą *comicy* (por. pol. *komiks*, *komiksy*).

Stopień adaptacji rzeczownika może wpływać na jego zachowanie fleksyjne. Mianowicie użycie rzeczownika w niezmienionej formie decyduje o jego nieodmienności przez przypadki i liczbę, a w formie adaptowanej jest odmieniany. Ciekawym przykładem tego zjawiska jest rzeczownik angielski *tour*, który przyjmuje rodzaj żeński i jest odmieniany, por.: *přewjedźechmy mału sightseeingturu* (SN 04.07.2014), ale pozostaje nieodmieniony w przykładzie: *podachmy so na city walking tour* (SN 04.04.2014). Przeważnie rzeczowniki angielskie są adaptowane tak, by były odmieniane według zasad fleksji górnołużyckiej. Nieliczne przypadki nieodmiennych rzeczowników to: *cloud*, *hardcore*, *highschool*, *homepage*, *walkman*.

Mniej problematycznie wygląda kwestia innych części mowy. Czasownik angielski w procesie adaptacji w języku górnołużyckim musi ulec sufiksальной derywacji w celu zasygnalizowania swojej przynależności do tej klasy verbum. Czasowniki, w większości z sufiksem *-ować*, sygnalizującym aspekt niedokonany, takie jak: *bowlować*, *foulować*, *layoutować*, *padlować*, *parkować*, *skenować*, *startować*, *surfować*, *tunować*, *trampować*, podlegają koniugacji tak jak czasowniki górnołużyckie. Przymiotniki utworzone od słów angielskich, takie jak: *digitalny*, *internetny*, *ponyjowy*, *radarowy*, *rekordny*, *rockerowy*, *rockowy*, posiadają morfologiczne cechy tejże części mowy w języku-biorcy. W innych przypadkach pozostają nieodmienne (np. *fair*, *cool*). Przysłówki nie są tworzone od przymiotników angielskich, lecz od górnołużyckich.

6. Semantyka zapożyczeń

Oddzielnym aspektem zapożyczeń jest ich integracja do systemu semantycznego języka-biorcy (WEINREICH 1968: 53). Z przyczyn omówionych w dalszej części artykułu, sensory pojawiające się w systemie słownictwa przekazywane są materiałem obcego pochodzenia. Podstawową zasadą jest zapożyczanie formy wraz ze znaczeniem wzgl. znaczeniami, które posiada wyraz w języku-dawcy. Naturalnie często zdarza się tak, że zapożyczeniu podlega tylko jedno z dostępnych znaczeń lub znaczenia rodzime zostają rozszerzone o jedno znaczenie obce (w przypadku zapożyczeń semantycznych). Zapożyczenia mogą rzecz jasna rozwijać się inną drogą niż ich odpowiedniki w języku-dawcy i zmieniać znaczenia w sposób mniej lub bardziej przewidywalny, niekoniecznie pod wpływem języków obcych.

Na bazie mojego materiału nie sposób zdefiniować i zilustrować wszystkich sposobów adaptacji semantycznej. Aby tego dokonać, należałoby przyrzeć się danym z innych korpusów w perspektywie synchronicznej jak i diachronicznej. Zebrane przeze mnie zapożyczenia ilustrują kilka zjawisk typowych w procesie zapożyczania obcej leksyki. Przykłady klasycznego zapożyczania stanowią ilościowo przeważającą grupę wśród zebranych słów, np.: *cloud*, *crystal* (*meth*), *feedback*, *floorball*, *fanshop*, *flop*, *jeep*, *lobby*, *outfit*, *playoff*, *scrabble*, *selfie*, *set*, *t-shirt*, *twitter*, *whiskey*, *wolejbul*, *workshop*, *YouTube*. W przypadku tych i wielu innych wyrazów zapożyczonych semantyka jest tożsama ze znaczeniem słów angielskich. Jak można się łatwo zorientować, są to słowa w zasadzie monosemantyczne z wyspecjalizowanymi znaczeniami w języku-dawcy.

W języku górnołużyckim wiele zapożyczeń funkcjonuje tylko z jednym znaczeniem, nie zapożyczwszy (do tej pory) polisemicznych sensów wyrazów angielskich. Przykładem tego procesu jest np. leksem *dumper*, który w omawianym języku docelowym występuje ze znaczeniem ‚wywrotka‘; w procesie zapożyczania (przez niemiecki) właśnie to znaczenie zostało przejęte wraz z obcą formą. Podobnie jest z wyrazem *starter*, który w moim materiale występuje jedynie z wąskim znaczeniem ‚uczestnika zawodów sportowych‘ oraz z leksemem *floor* występującym w znaczeniu ‚scena do tańczenia‘. Może się zdarzyć tak, że wyraz angielski przeniknie do języka-biorcy z kilkoma znaczeniami. Ilustracją tego zjawiska jest wyraz *scout*, który w języku górnołużyckim (tak jak w niemieckim) używany jest w dwóch znaczeniach, tj. ‚harcerz‘ (por. *skawt*) i ‚poszukiwacz talentów‘ (por. *tak mjenowany scout, kiž wobkedźbuje młode talenty*, SN 23.09.2015). Przy okazji może warto byłoby sprawdzić, czy słowo to będzie zmieniało swoją pisownię także w tym ostatnim znaczeniu.

Inną formą powstawania nowych znaczeń pod obcym wpływem jest anglosemantyzacja, czyli zmiana znaczeń rodzimych lub wcześniej zapożyczonych jednostek leksykalnych pod wpływem znaczeń obcych wyrazów (por. WITALISZ 2007: 17). Semantyka wyrazów języka-biorcy może ulegać zmianom w różny sposób. Zabawa (2008) wymienia trzy podstawowe drogi wzbogacania semantyki rodzimej leksyki: rozszerzenie znaczeń, zawężenie semantyki oraz przesunięcie semantyczne. W zgromadzonym materiale anglosemantyzmy występują rzadko. Można do nich zaliczyć takie rzeczowniki, jak *aplikacja*, *myszka* i *syć*, występujące z nowymi znaczeniami oczywiście także w języku niemieckim. W przypadku leksemu *syć* semantyka poszerzyła się o dwa sememy, tj. ‚system ochronny‘ i ‚sieć komputerowa‘, *aplikacja* i *myszka* uzyskały dodatkowe znaczenia, podobnie jak wyraz *aplikacja* i *myszka* w języku polskim. W przypadku czasownika *knihować* mamy do czynienia z rozszerzeniem znaczenia pod wpływem niemieckiego *buchen*. *Knihować* istnieje jako odpowiednik *buchen* w słownikach ze znaczeniem ‚zapisać, zapisować‘ w „Deutsch-obersorbisches Wörterbuch“ (JENTSCH/MICHALK/ŠĚRAK 1989/1991), ale w znaczeniu ‚zarezerwować‘ wymienia się tam odpowiednik *skazać*. „Jendźelsko-hornjoserbski šulski słownik“ (WORNAR/STRAUCH 2007) także nie podaje czasownika *knihować* jako odpowiednika angielskiego *book*.

Równie rzadko występują pseudoanglicyzmy, których znaczenia są z oczywistych powodów odmienne od znaczeń słów angielskich. Klasycznym już przykładem takiego wpływu angielszczyzny (zarówno w języku górnołużyckim, jak i niemieckim), jest wyraz *handy*, który funkcjonuje jako rzeczownik na oznaczenie telefonu komórkowego. W języku angielskim *handy* jest przymiotnikiem i nie ma nic wspólnego z telefonami.

7. Derywacja odzapożyczeniowa

Pod terminem derywat odzapożyczeniowy rozumiem tutaj jednostki leksykalne, których podstawą słowotwórczą jest element angielski, a elementem derywacyjnym wyraz lub morfem słowotwórczy języka-biorcy. Zanim przejdę do przedstawienia przykładów derywacji słowotwórczej za pomocą morfemów górnołużyckich, wspomnę jedynie, że w zebranych materiale pojawiają się obce formacje słowotwórcze, przykładowo *biker* < *bike*, *browser* < *browse*, *catering* < *cater*, *dumper* < *dump*, *transporter* < *transport*, *leader* < *lead*, *surfer* < *surf*, *trekking* < *trek* i wiele innych. Warto zauważyć,

że sufiksy *-er* i *-ing* są dominującymi elementami oryginalnie angielskimi w zapożyczeniach oraz że górnołużycki posiada podobny sufiks *-arl-er* dla określenia tej samej kategorii semantycznej rzeczowników (MICHÁŁK 1974: 505), chociaż angielskie sufiksy są bardziej polisemiczne (por. *browser, leader, receiver, recorder, sticker*). Takie słowa w moim materiale zachowują oryginalną semantykę słów angielskich. Do angielskich zapożyczeń słowotwórczo polimorfemowych zaliczam także złożenia typu *airbus, beatbox, comeback, highschool, oldtimer, streetsoccer, workcamp* i wiele innych, które w morfologii angielskiej nazywane są *compound words* (wyrazy złożone) i które pojawiają się w moim materiale w oryginalnej formie.

Interesująca mnie derywacja to z jednej strony użycie afiksów rodzimych do utworzenia z reguły wyrazów należących do innych części mowy, z drugiej zaś tworzenie *composita* z angielskimi leksemami (to najpopularniejsze procesy dostrzeżone w zebranym materiale leksykalnym). Do najczęściej używanych sufiksów górnołużyckich należą *-owy, -ski, -nje, -ist* tworzące odpowiednio przymiotniki i rzeczowniki odrzeczownikowe. Sufiksy *-owy* oraz *-ski* tworzą przymiotniki relacyjne, np. *cityjowy, comicsowy, cyberowy, dumperowy, eventowy, gospelowy, handyjowy, jeansowy, marketingowy, profijowy, smartphonowy, trekkingowy, treningowy, skaterowy, rowerowy, crossowy, sciencefictionowy*. Równie produktywny jest sufiks *-nje* służący nominalizacji odczasownikowej: *bowlowanje, grillowanje, skatowanje, kitingowanje, surfowanje, campsurfowanje, wakeboardowanje*. Rzeczowniki tego typu powstają od podstawy czasownikowej na *-ować*, które swobodnie tworzone są od czasowników niemieckich (końcówką *-en*, por. POHONČOWA 2009: 8) zapożyczonych wcześniej z angielskiego: *bowlować, grillować, skatować, layoutować, skenować* itd. (por. *bowlen, grillen, skaten, layouten, scannen*). Od rzeczowników na *-nje* tworzone są przymiotniki odrzeczownikowe z morfemem *-ski*, por. *grilowanska party* oraz *surfowanska šula*. Morfem sufiksalny *-ist/-istka* tworzy nazwy wykonawców czynności (rzeczowniki odrzeczownikowe): *mixvolleyballist, volleyballist, volleyballistka*. Do rzadszych należą inne elementy sufiksalne: *-nosť*: *coolność, fairność, fitność*; *-ka*: *designerka, cheerleaderka*; *-ny*: *internetny, fairny, androidny, rekordny*; *-ar*: *surfowar, campingowar, golfowar*; *-nja*: *dispatchernja*; *-nik*: *lokomotiwnik*. W materiale znajduje się tylko jeden przykład prefiksu słowotwórczego, a mianowicie *ko-*, obecny w wyrazie *kotrenar*.

Od przymiotników mogą być tworzone dalej przysłówki (określane w gramatykach górnołużyckich także jako „niekongruentne formy adjektywów“, FASKA 2003) za pomocą regularnego sufiksu *-’e*, w zebranym materiale pojawiają się formy *e-mailnje* (od *e-mailny*) oraz *internetnje* (od *internetny*).

Drugą grupę stanowią *composita*, których przynajmniej jeden element jest pożyczką z języka angielskiego. Pozostałe elementy są jednostkami zadomowionymi w górnołużyckim, chociaż nie zawsze mają słowiańskie korzenie. Ta obszerna klasa złożzeń obejmuje zarówno złożenia właściwe z interfiksem *-o-*, np. *wulkokonzern, zestawienia: rejwanska company, skakarski meeting*, jak i dużą grupę przejętych z języka niemieckiego złożzeń hybrydalnych: *beachturněř, DJ-zwuk, dumpersportowc, fairplay-pokal, fantasy-stawizny, kicker-turněř, play-knefl, shuffle-rytmika, šeftrenar, YouTube-zetkanje*. Takie jednostki przypominają w dużej mierze półkalki (element rodzimy łączony z elementem zapożyczonym), np. *jazz-hudźbnik* (ang. *jazz musician*). Jednakowoż nie wszystkie złożenia z elementem angielskim można uznać za półkalkę. W konsekwencji wśród złożzeń pojawiają się także pseudoanglicyzmy, na przykład *bob-sport* (? *bobsleigh sport*), *popżona* (? *popwoman*), *kicker-arena* (? *kicker-arena*). Takie formacje powstały

naturalnie pod wpływem identycznych form w języku niemieckim (niem. *der Bobsport, die Popfrau, die Kickerarena*). Złożenia (o charakterze półkalk i kalk) dostają się do języka górnołużyckiego poprzez język niemiecki właśnie, który wzmacnia i motywuje podobne formacje w języku górnołużyckim: *fairplay-pokal* (< *Fairplaypokal*) < *fair play cup*; *jazz-hudźbnik* (< *Jazzmusiker*) < *jazz musician*; *online-kupowanie* (< *Online-Einkauf*) < *online-shopping*; *projektowy manager* (< *Projektmanager*) < *project manager*.

Osobną kwestią jest pojawienie się w materiale takich form, jak: *top-atleta, top-skar, top-ten tenistka; e-bas, e-book, e-gitara, e-mejl; euroleague, eurotunl; live-act, live-akcja, live-hudźba, live-kultura, live-saksofon, live-słuchohra, liveticket, live-wusyłanie*. Przykłady te pozwalają na analizę morfologiczną wyodrębniającą elementy słowotwórcze *top-*, *e-*, *euro-* oraz *live-*, które można traktować albo jako przedrostki, albo jako samodzielne leksemy. Funkcjonują one jako produktywne środki słowotwórcze w języku górnołużyckim, w wielu wypadkach tworzą nowe jednostki niemające wzorów morfologicznych w angielszczyźnie (*top jumper* z innym znaczeniem), są kalkami z języka angielskiego (*live-hudźba*) lub po prostu zapożyczeniami (*livestream*) (zob. SĘKOWSKA 2007: 48). Także w przypadku takich form obserwujemy proces zapożyczania leksemów za pośrednictwem języka niemieckiego (por. np. *Topsportler, E-Book, E-Gitarre, Eurotunnel, Live-Musik, Live-Sendung*). Niektóre wyrazy angielskie nietłumaczone w zapożyczeniach i kalkach na język górnołużycki nabierają w nim cech formantów w kompositach: *coverband, cover-hudźba, cover-wersija*.

8. Kalkowanie jako forma zapożyczeń z języka angielskiego

Kalkowanie (innowacja analogiczna) należy do sposobów zapożyczania obcych elementów językowych poprzez oddanie ich struktury i znaczenia za pomocą rodzimych elementów. Kalkowanie leksykalne jest definiowane jako tłumaczenie obcych jednostek za pomocą rodzimego materiału leksykalnego (por. HASPELMATH 2009: 39, WITALISZ 2007: 96 i nast.). Formacje słowotwórcze zawierające element rodzimy i obcy można nazwać złoženiami hybrydalnymi lub półkalkami (JENTSCH 1999: 21, HASPELMATH 2009: 39, WORNAR 2001: 11, WEINREICH 1968: 51). Spośród kilku typów kalk (gramatycznych, morfologicznych, frazeologicznych, semantycznych) interesują mnie tu przede wszystkim kalki leksykalne (wyrazowe, słowotwórcze). Kalki lub repliki leksykalne są uważane za drugi obok zapożyczania proces odpowiedzialny za przejmowanie obcych elementów (ONYSKO/WINTER-FROEMEL 2011: 1552), choć definiowane są jako inny typ zapożyczenia, tj. zapożyczenie strukturalne, nie jako pożyczka substancjalna (HASPELMATH 2009: 38). Do kalkowania obcego materiału dochodzi tylko wtedy, kiedy język-biorca posiada właściwe odpowiedniki, w pozostałych przypadkach przejmowany jest także podstawowy materiał morfologiczny języka-dawcy (CARSTENSEN 1988: 88). Zdarza się także, że – choć istnieją w języku-biorecy dobre odpowiedniki (semantycznie pokrywające zapożyczany sens) – słowa rodzime są rzadziej używane lub obarczone niepożądanymi konotacjami (Carstensen 1998: 88). Produkt procesu kalkowania w języku górnołużyckim można zilustrować złoženiem *swětnišćowa stacija* (ang. *space station*).

W języku górnołużyckim procesy kalkowania i półkalkowania, jak to zwykle bywa, można zaobserwować na przykładzie złożonych elementów języka obcego, zarówno tych o mocno zleksykalizowanej formie i znaczeniu, jak i mniej utrwalonych połączeń

wyrazowych (por. HASPELMATH 2009: 39). W badanym materiale zauważyłem więcej półkalk niż pełnych kalk. Do tych ostatnich można zaliczyć: *kulojte blido* (ang. *round table*, niem. *runder Tisch*), *mróčeškrabak* (ang. *skyscraper*, niem. *Wolkenkratzer*), *šerokopasmowy* (ang. *broadband*, niem. *Breitband*), *wodoskije* (ang. *water skis*, niem. *Wasserski*). Do półkalk w języku górnołużyckim zaklasyfikować można: *bankowy manager* (ang. *bank manager*), *bubble-čaj* (ang. *bubble-tea*), *cejdejowy wothrawak* (ang. *CD-player*), *cover-skupina* (ang. *cover band*), *fantasy-kniha* (ang. *fantasy book*), *higschool-lěto* (ang. *high school year*), *kompjuterowa syć* (ang. *computer network*), *kopańcogolf* (ang. *football golf*), *koparski golf* (ang. *footgolf*), *matchowy bul* (ang. *matchball*), *myškowy klik* (ang. *mouse click*), *Mp3-wothrawak* (ang. *Mp3-player*), *online-kupowanie* (ang. *online-shopping*), *outdoor-kuchnja* (ang. *outdoor kitchen*), *projektowy manager* (ang. *project manager*), *sms-powěšć* (ang. *sms message*), *strowy image* (ang. *healthy image*), *webstrona* (ang. *webpage*), *socialne medije* (ang. *social media*) i wiele innych.

Także w wypadku kalk i półkalk możemy mówić o pośrednictwie języka niemieckiego; zarejestrowane jednostki kopiują jednocześnie strukturę angielską i niemiecką (por. *kopańcogolf* < *das Fußballgolf*, *webstrona* < *die Webseite*, *myškowy klik* < *der Mausclick*, *swětnišćowa stacija* < *die Weltraumstation*, *sms-powěšć* < *die SMS-Nachricht*). W niektórych przypadkach język górnołużycki może stosować kalkowanie, podczas gdy niemiecki zachowuje wersję oryginalną (*cover-skupina* vs. *die Coverband*).

9. Pola semantyczne zapóżyceń

Przy analizie zapóżyceń zwraca się niejednokrotnie uwagę na obszary słownictwa, które ulegają największym wpływom języka obcego lub języków obcych (por. Kleparski 2001: 22). Tworzy się przy tym pola leksykalne, które zwiększają swoją objętość dzięki wchłanianiu obcych elementów. Tak też dzieje się z zapóżyzeniami angielskimi w języku górnołużyckim, tj. angielskie pożyczki opisują desygnaty należące do różnych pól (por. KOVÁCS 2008: 181). W zebranych materiale można wyróżnić wiele pól semantycznych, do najliczniejszych należą: sport, rozrywka/media, muzyka, technologia. Aż 85 % zebranego materiału rzeczownikowego można zaklasyfikować do tych czterech kategorii. Inne wyróżnione przeze mnie pola to sztuka, transport, edukacja, polityka, ekonomia, jedzenie, moda, edukacja, styl życia. Poniżej znajdują się ilustracje leksykalne wymienionych wyżej pól semantycznych.

Muzyka: *black-metal, Dj, drumbase, funk, gospel, headbanging, hip-hop, house, karaoke, keyboard, offbeat, punk, single, song, swing, trash*

Rozrywka/Media: *action, bestseller, casting, entertainer, feature, idol, interview, kwis, party, performance, playstation, puzzle, reporter, set, talkshow, trailer*

Sport: *cheerleading, coach, curling, biker, bowling, derby, floorball, foul, frisbee, half-pipe, paintball, rafting, referee, starter, team*

Technologia: *app, browser, cloud, display, download, hacker, hardware, homepage, laptop, laserpointer, notebook, portal, smartphone, Twitter, browser, walkman*

Jedzenie: *american pie, brunch, bubble-čaj, chipsy, cider, coke, cola, hamburger, kečup, pancakes, popcorn, slow food, steak, whiskey*

Ubranie/Moda: *bikini, fineliner, gel, legginsy, longshirt, outfit, piercing, pulower, shop, t-shirt*

Do pola semantycznego „ekonomia, polityka“ można zaliczyć takie wyrazy, jak: *leader, lobbying, lobbymanagement, marketing*; do grupy „transport“ np.: *jeep, kwad, monster-truck, transporter*, do kategorii „obyczaje, styl życia“ np.: *charity, crystal (meth), date, gender, haloween, sex-appeal, stayment, stress, trend*, a do kategorii edukacja następujące wyrazy: *high school, teamchoaching, teamteaching, workshop*. Oczywiście istnieje niewielka grupa jednostek leksykalnych, które trudno zaklasyfikować do wyżej wymienionych grup i trudno stworzyć dla nich jednoznaczną kategorię nawet na podstawie kontekstu ich użycia, np.: *comeback, happyend, highlight, sticker, timing*. Moje obserwacje i dane potwierdzają opinię WÖLKE (2006: 38), że w języku górnołużyckim można zauważyć „rozbudowę leksyki, dotyczącą faktycznie wszystkich zakresów,“ również elementami angielskimi.

Pragnę w tym miejscu podkreślić, że pseudosemantyzmy naturalnie mogą zmieniać swoją przynależność do pola semantycznego: w języku-biorcy należą do innych sieci znaczeniowych. Dobrym przykładem tego procesu jest *rocker*, który w języku angielskim oznacza obecnie przede wszystkim ‚miłośnika muzyki rockowej‘, ‚piosenkarza rockowego‘ (pomijając inne sensy w odniesieniu do desygnatów nieożywionych), w języku górnołużyckim natomiast ma znaczenie ‚rockers‘. W innych przypadkach, zapożyczony wyraz zmienia znaczenie, lecz wciąż pozostaje w tym samym polu semantycznym, np. *transporter* w górnołużyckim pojawia się (za przykładem niem. *Transporter*) w znaczeniu ‚samochód transportowy, furgonetka‘ (ang. *van*), podczas gdy w języku angielskim służy jako określenie bardzo dużego samochodu do transportowania obiektów pokaźnych rozmiarów. Tak więc *rocker* będzie klasyfikowany do kategorii „styl życia“ w języku górnołużyckim (w ang. do kategorii „muzyka“), *transporter* pozostanie natomiast w tej samej kategorii semantycznej mimo różnicy znaczenia.

Chociaż zacytowane wyżej przykłady wybrane zostały z różnych artykułów, istnieje duża zależność między tematyką artykułów a typem słownictwa. Temu zagadnieniu powinno poświęcić się oddzielne badanie. Należy w tym miejscu jednak nadmienić, że obecność w artykule wielu słów pochodzenia angielskiego motywowana jest jego tematyką. Słowa z pola semantycznego „sport“ pojawiają się naturalnie w tekstach o tematyce sportowej, których w SN nie brakuje. Nie powinno nas więc dziwić, że w relacji z olimpiady w Soczi (SN 21.02.2014) spotykamy takie słowa jak: *curling, ski-cross, triple, halfpipe*, a w wywiadzie z Janem Pjetašem (SN z 28.05.2015) znalazły się następujące wyrazy: *ameriski football, fitnessowy sport, first down, kickoff, scramble, defensive end, playoffs, cheerleaderka, bowl*. Z kolei na wyrazy i wyrażenia muzyczne napotykamy w tekstach poświęconych muzyce, zwłaszcza współczesnej, popularnej, młodzieżowej, np. wyrazy *hiphop, hardcore, dubstep, punk* występują w artykule „Woči a wutroby so wotewrěli“ (SN 18.05.2015), a *trash, deejay, set, beat, drumbase, DJ-zwuk, live-instrumenty, play-knefl, disco, funk, soul, breakbeat, dubstep* w rozmowie z Bościjem Pjacu (R 2015/12). Podobnie w tekście „Legginsy dale a woblubowaniše“ (SN 04.07.2014) pojawiają się angielskie słowa na oznaczenie elementów odzieży: *legginsy, pulower, longshirt, top*.

Zapóżylenia angielskie pojawiają się także w artykułach poświęconych obcym realiom, tj. rzeczywistości krajów angielsko-języcznych. Tak więc *highschool* (SN 10.01.2014) pojawia się w opowieści o amerykańskim studencie relacjonującym rzeczywistość swojego kraju a cytat „tak mjenowane 7-eleven-wobchody“ (SN 23.12.2014) użyty jest w tekście o Hongkongu. Jeszcze lepszym tego przykładem jest relacja zamieszczona w SN 23.12.2014 o Bożym Narodzeniu w USA. W tekście „Hody w Americie –

z tajkeho a hinašeho wida“ zostały użyte słowa angielskie na określenie amerykańskich realiów: *christmas stockings*, *Santa Claus*, *American pie*, *eggnog*, *punš* (stare zapożyczenie w górnołużyckim) oraz kalka *čorny pjatk* (*Black Friday*, por. pol. *Czarny Piątek*). Tego typu słowa i wyrażenia są przybliżane czytelnikowi niezaznajomionemu z obyczajami panującymi w USA poprzez objaśnienia, np. *čorny pjatk – oficialny zazběh nakupowanja hodownych darow*, *eggnog – jejkowy punš*, *christmas stockings – nohajcy za dary*, *American pie – tykanc*, *tradicionalna hodowna jědž*. Podobnie cytowane są słowa *charity – dobroćelstwo* i *noodle-ladies – żony, kiž so kóždy tydžeń w rumnosćach serbskeho muzeja w Serbinje zetkawaja a po starym recepcje z muki, wody, sele a jejow „serbske nudle“ dźěłaja* w tekście Susanne Hozyny w „Pomhaj Bóh“ (2013/12). Naturalnie takie wyrazy i wyrażenia można jedynie uznać za wyrazy-cytaty, nawet ich tłumaczenia nie oddają znaczeń w sposób adekwatny, bo angielskie słowa są częścią kultury, języka, ale przede wszystkim angielskiej czy amerykańskiej *identity*. Inne wyrazy angielskie także należy uznać za cytacje, chociaż nie odnoszą się do angloamerykańskich realiów, np. *peak* można uznać jedynie za przytoczenie nazwy własnej *Serbski peak* (SN 01.10.2015), a nie jako próbę zapożyczenia tego wyrazu w języku górnołużyckim. Samo ich cytowanie w oryginalnej formie ma zwrócić uwagę na ich odrębność na wielu płaszczyznach.

Nie wolno zapominać, że anglicyzmy pojawiają się z wyjątkowo dużą częstotliwością w piątkowym dodatku „Młodźina“, który najlepiej reprezentuje młodzieżową tematykę i język. Obecność anglicyzmów w języku młodych Łużyczan nie dziwi i potwierdza jedynie tezę, iż to właśnie młodzież chętniej wprowadza do swojego języka pożyczki z tego języka. Bez wątplenia moje obserwacje potwierdzają wyrażane opinie (np. KLEPARSKI 2001: 19), iż język wzbogaca się obcymi jednostkami leksykalnymi za pośrednictwem muzyków, dziennikarzy, sportowców, turystów itp.

Analizowanie wyrazów w poszczególnych grupach oraz ilościowa przewaga jednych nad drugimi dobitnie wskazują, po pierwsze, na rozszerzanie się zasobu słownictwa tematycznego języka górnołużyckiego oraz, po drugie, na dominację konkretnych pól leksykalnych. Wzbogacanie poszczególnych zakresów leksykalnych spowodowane jest czynnikami zewnętrznymi wpływającymi na proces zapożyczeń, tj. koniecznością nazwania zjawisk pozajęzykowych dostępnych użytkownikom, którzy pozbawieni są w ich języku rodzimym odpowiednich nazw (nazywanie nowych desygnatów, zob. MAŃCZAK-WOHLFELD 1995: 18). W mniejszym stopniu upatrywałbym tutaj przyczyn czysto prestiżowych, konieczność wypełnienia luki leksykalnej jest moim zdaniem silniejsza niż podkreślenie prestiżu języka angielskiego, zwłaszcza że w wielu wypadkach są to już asymilowane jednostki języka niemieckiego. Jednak niniejsze obserwacje nie upoważniają mnie do formułowania jednoznacznych stwierdzeń na temat przewagi jednego czynnika nad drugim.

10. Przyczyny zapożyczeń z języka angielskiego

Jest wiele przyczyn przejmowania obcych elementów leksykalnych. Badacze zwracają uwagę na następujące: nazywanie nowych desygnatów, oddanie obcego klimatu, precyzja wypowiedzi lub chęć jej unikania, tendencje eufemistyczne w języku, skrótowość, obrazowość, ekspresywność, komizm językowy, zwiększenie środków synonimicznych, prestiż, tworzenie socjolektów, naśladownictwo językowe dominujących grup, chęć pozbycia się negatywnych konotacji rodzimych leksemów, wzbogacenie pól seman-

tycznych, usunięcie problemu homonimii językowej (BARBE 2014: 149 i nast., FILIPOVIČ 1974: 135, HILGENDORF 1996, KOVÁCS 2008: 78–81, KOWNER/ROSENHOUSE 2008: 12 i nast., MYERS-SCOTTON 2002: 238–239; ONYSKO 2004: 62 i nast., WEINREICH 1968: 57 i nast.). Jak twierdzą KOWNER/ROSENHOUSE (2008: 6), za tymi przyczynami kryje się chęć osiągnięcia „zysku“ językowego, czyli język zapożyczający czerpie za uważalne korzyści z nowej jednostki leksykalnej.

Nie wszystkie zapożyczenia traktowane są jednakowo przez językoznawców i użytkowników, w konsekwencji często mówi się o pożyczkach koniecznych i zbytecznych, czyli takich, które mają odpowiedniki w języku-biorcy, a ich użycie motywowane jest snobizmem i modą językową (MAŃCZAK-WOHLFELD 1995: 19). W niniejszej pracy nie stosuję takiego rozróżnienia (por. WORNAR/STRAUCH 2007) twierdząc, że każdy obcy element dobrze, słabo zaadaptowany lub jeszcze niezadomowiony spełnia w dyskursie swoją rolę i jest czymś motywowany. Słowniki jednakże często wskazują na to, że język górnołużycki jest w stanie wyrazić znaczenie angielskich słów materiałem rodzimym. Podane poniżej przykłady pokazują synonimiczne odpowiedniki wybranych słów angielskich składających się na mój materiał leksykalny, z drugiej strony uwiadcniają jednak, że górnołużyckie odpowiedniki (albo raczej wyrazy bliskoznaczne) nie mogą w każdym kontekście pełnić tych samych funkcji co angielskie pożyczki. Przykładowo, odpowiedniki nie oddają kulturowo nacechowanych znaczeń leksemów angielskich (por. *pub* vs. *korčma*), są zbyt długie (por. *e-mail* – *elektroniska póšta*) lub nieprecyzyjne semantycznie (*trailer* – *reklamowe zjeće filma*):

booklet – *brošurka*, *zešiwk*; *bowling* – *kehlowanje*; *camp* – *lěhwo*; *charity* – *karitatiwny zaměr*, *pjesnjezy za dobročelski zaměr*, *pomocny skutk*; *chart* – *hit-parada*, *hitowa lisćina*; *cider* – *jabłukowe wino*; *cloud* – *mróčel*; *kontejner* – *sudobjo*; *cup* – *pokal*, *swětowe mišterstwa*; *e-mail* – *elektroniska póšta*; *fan* – *přiwisnik*; *gender* – *splah*, *ród*; *hot dog* – *čopła kołbaska w całće*; *joint* – *hašišowa cigareta*; *memory* – *skład*; *mountainbike* – *hórske koleso*; *piercing* – *překałnjenje*; *pub* – *hospoda*, *korčma*; *trailer* – *reklamowe zjeće filma*.

Rodzaj anglicyzmów w wykorzystywanym tutaj korpusie wskazuje w zasadzie na jedną z ww. głównych przyczyn zapożyczenia leksyki, tj. konieczność nazywania nowych desygnatów, najczęściej nieznanych w kulturze-biorcy (por. MYERS-SCOTTON 2002: 239). W przypadku języka górnołużyckiego są to słowa przejęte z tej samej przyczyny co anglicyzmy w innych językach, w tym niemieckim – są to w dużej mierze internacjonalizmy angielsko-amerykańskie: *browser*, *catering*, *cheerleading*, *cloud*, *crowdfunding*, *curling*, *derby*, *e-book*, *Facebook*, *floorball*, *gender*, *hacker*, *hardcore*, *hardware*, *homejacking*, *homepage*, *kickoff*, *layout*, *paintball*, *puzzle*, *selfie*, *stayment*, *surfer*, *talkshow*, *team*, *teamcoaching*, *webdesign*, *workcamp*, *workshop* i wiele innych. Wypełnianie luk w słownictwie górnołużyckim ilustruje przykład z „Rozhladu“ (R 2015/10), wyraźnie wskazujący na brak w omawianym języku dobrego odpowiednika: „W ródny domčku je tójšto pohiba. Bijadło a bas matej dobry – a k tomu serbščina lěpši wuraz nima – groove.“

W analizowanych tekstach prasowych dostrzegamy także inną przyczynę stosowania anglicyzmów: słowa zapożyczone służą wzbogaceniu synonimii językowej, dostarczają wyrazów tożsamyh znaczeniowo lub bliskoznacznych, które można wykorzystać w tworzeniu stylistycznie koherentnych tekstów, unikając przy tym leksykalnych po-

wtórzeń, np.: „Na čarje džesać kilometrow maja wobdźělnicy 15 zadźěwkwow přewinyć, pak přirodnje nastatych, pak wot džesać pomocnikow natwarjenych. Thomas Jentsch mjez starterami njebudže.“ (SN 04.09.2015) Podobne przykłady można rozpatrywać także w kontekście konkurencji rodzimych i obcych elementów, np.: „Tam móže swój wliw na to wukonjeć, zo nawuknu šulerjo druheho akceptować a do te a m a, to rěka mustwa přiwzać“ (SN 26.03.2015), podobnie w parze *coach/trenar*, w której drugi leksem jest starszą i dobrze już zadomowioną pożyczką angielską w języku górnołużyckim. Obok takich przykładów można spotkać także w jednym miejscu zapożyczenia z języka angielskiego wraz z ich górnołużyckimi (niby)odpowiednikami, np.: „Mjezprašenje: Rěka to, zo maće tójšto groupijow/přiwisnicow?“ (R 2015/10). Znaczenie *groupie* w angielszczyźnie ma jednakże węższe znaczenie niż *přiwisnik/přiwisnica* (ang. *fan*), bo oznacza głównie ‚fana/fankę zespołu muzycznego‘ (czasami także ‚miłośnika celebryty/celebrytki‘) oraz ‚miłośnika/miłośniczkę jakiejś dziedziny, przykładowo, nauki, sztuki, sportu.‘ Takie zapożyczenia można rozpatrywać w kategoriach zapożyczeń luksusowych, które konkurują z ich odpowiednikami w języku-biorcy (zob. MYERS-SCOTTON 2002: 239–240; WINTER-FROEMEL/ONYSKO 2012). Powyższe przykłady nie pozwalają określić różnic między elementami par wyrazów, dalsze badania mogą przynieść ustalenia, w jaki sposób takie zapożyczenia różnicują swoją semantykę, użycie pragmatyczne, zabarwienie stylistyczne itp. w języku górnołużyckim względem ich synonimów, uwzględniając naturalnie fakt, że są wprowadzane do górnołużycczyny za pośrednictwem tekstów w języku niemieckim.

11. Zakończenie

W podsumowaniu chciałbym podkreślić wagę materiału prasowego w badaniach zapożyczeń. Korpus złożony z górnołużyckich artykułów we współczesnej prasie ujawnił nie tylko wyraźną obecność elementów leksykalnych pochodzenia angielskiego, ale także pokazał rozmaite sposoby ich adaptacji oraz stopień ich asymilacji we współczesnych tekstach języka górnołużyckiego. Język ten nie opiera się wpływowi języków obcych w zakresie słownictwa, co więcej, zwłaszcza pod wpływem języka niemieckiego, bardzo chętnie przejmuje angielskie wyrazy. Niniejsza praca jest wynikiem badań małego i określonego źródłowo korpusu, ale jednoznacznie pokazuje konieczność dalszych badań w tym zakresie.

Literatura

- BARBE, Katharina 2014: The Translation of Loans: Anglicisms in German, in: Perspectives. Studies in Translatology 2/2, s. 147–160.
- CARSTENSEN, Broder 1988: Loan-translation: Theoretical and Practical Issues, in: Folia Linguistica 22/1–2, s. 85–92.
- CARSTENSEN, Broder 1984: Wieder: Die Engländerei in der deutschen Sprache, in: Die deutsche Sprache der Gegenwart. Vorträge gehalten auf der Tagung der Joachim Jungius-Gesellschaft der Wissenschaften, Hamburg am 4. und 5. November 1983. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, s. 43–57.
- FASKA, Helmut 1998 (red.): Serbščina. Opole: Uniwersytet Opolski.
- FASKA, Helmut 2003: Pućnik po hornjoserbščinje. Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina.

- FASSEKE, Helmut 1981: Grammatik der obersorbischen Schriftsprache der Gegenwart. Morphologie. Unter Mitarbeit von Siegfried MICHALK. Bautzen: Domowina-Verlag.
- FILIPOVIĆ, Rudolf 1974: A Contribution to the Method of Studying Anglicisms in European Languages, in: *Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia* 37, s. 135–148.
- FURIASSI Cristiano 2003: False Anglicisms in Italian Monolingual Dictionaries. A Case Study of some Electronic Editions, in: *International Journal of Lexicography* 16/2, s. 121–142.
- GÖRLACH, Manfred 2005 (red.): A Dictionary of European Anglicisms in Sixteen European Languages. Oxford: Oxford University Press.
- HASPELMATH, Martin 2009: Lexical Borrowing: Concepts and Issues, in: HASPELMATH, Martin; TADMOR, Uri (red.), *Loanwords in the World's Languages. A Comparative Handbook*. The Hague: Mouton Gruyter, s. 35–54.
- HILGENDORF, Suzanne K. 1996: The Impact of English in Germany, in: *English Today* 12/3, s. 3–14.
- JENČ, Helmut 1997: Typy cuzorěčnych leksikaliskich wliwow na hornjoserbsku spisownu rěč, in: ZIENIUKOWA, JADWIGA (red.), *Obraz językowy słowiańskiego Pomorza i Łużyc. Pogranicza i kontakty językowe*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, s. 91–98.
- JENTSCH, Helmut; MICHALK, Siegfried; ŠĚRAK, Irene 1989/1991: *Deutsch-obersorbisches Wörterbuch*. Begründet von Rudolf Jentsch, unter Mitarbeit von Georg Mirtschink. Bautzen: Domowina-Verlag.
- JENTSCH, Helmut 1999: Die Entwicklung der Lexik der obersorbischen Schriftsprache vom 18. Jahrhundert bis zum Beginn des 20. Jahrhunderts. Bautzen: Domowina-Verlag (= *Spisy Serbskeho instituta*; 22).
- JENTSCH, Helmut; POHONTSCH, Anja; SCHULZ, Jana 2006: *Deutsch-obersorbisches Wörterbuch neuer Lexik*. Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina.
- KLEPARSKI, Grzegorz A. 2001: Angielskie zapożyczenia leksykalne w języku polskim i niektóre problemy ich adaptacji, in: *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie* 42 (= *Studia Anglica Resoviensia*; 2), s. 18–28.
- KOVÁCS, Éva 2008: On the Integration of Anglicisms into Present-Day German, in: *Eger Journal of English Studies* VIII, s. 75–92.
- KOWNER, Rotem; ROSENHOUSE, Judith 2008: The Hegemony of English and Determinants of Borrowing from its Vocabulary, in: ROSENHOUSE, Judith; KOWNER, Rotem (red.), *Globally Speaking. Motives for Adopting English Vocabulary in Other Languages*. Clevedon: Multilingual Matters, s. 4–19.
- LIPCZUK, Ryszard 1992: Internacjonalizmy a „fałszywi przyjaciele tłumacza“, in: MAĆKIEWICZ, Jolanta; SIATKOWSKI, Janusz (red.): *Język a kultura, tom 7: Kontakty języka polskiego z innymi językami na tle kontaktów kulturowych*. Wrocław: Wydawnictwo Wiedza o Kulturze, s. 135–143.
- MAĆKIEWICZ, Jolanta 1992: Wyrazy międzynarodowe a kształtowanie się europejskiej ligi słownikowej, in: MAĆKIEWICZ, Jolanta; SIATKOWSKI, Janusz (red.): *Język a kultura, tom 7: Kontakty języka polskiego z innymi językami na tle kontaktów kulturowych*. Wrocław: Wydawnictwo Wiedza o Kulturze, s. 145–153.
- MAŃCZAK-WOHLFELD, Elżbieta 1992: Analiza dekompozycyjna zapożyczeń angielskich w języku polskim. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego (= *Zeszyty Naukowe UJ. Prace Językoznawcze*; 235).

- MAŃCZAK-WOHLFELD, Elżbieta 1995: Tendencje rozwojowe współczesnych zapożyczeń angielskich w języku polskim. Kraków: Universitas.
- MAŃCZAK-WOHLFELD, Elżbieta 2006: Angielsko-polskie kontakty językowe. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- MAŃCZAK-WOHLFELD, Elżbieta 2008: Morfologia zapożyczeń angielskich w językach europejskich, in: *Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis* 125, s. 113–120.
- MAŃCZAK-WOHLFELD, Elżbieta 2010: Słownik zapożyczeń angielskich w polszczyźnie. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- MATRAS, Yaron 2009: *Language Contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MICHAŁK, Fr[ido] 1974: Краткий очерк грамматики современного верхнелужицкого языка, in: TROFIMOWIČ, K[onstantin] K[onstantinowič], Hornjoserbsko-ruski słownik. Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina, s. 472–511.
- MYERS-SCOTTON, Carol 2002: *Contact Linguistics. Bilingual Encounters and Grammatical Outcomes*. Oxford: Oxford University Press.
- NETTMAN-MULTANOWSKA, Kinga 2003: *English Loanwords in Polish and German after 1945: Orthography and Morphology*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- ONYSKO, Alexander 2004: Anglicisms in German: from Iniquitous to Ubiquitous?, in: *English Today* 20/1, s. 59–64.
- ONYSKO, Alexander; WINTER-FROEMEL, Esme 2011: Necessary Loans – Luxury Loans? Exploring the Pragmatic Dimension of Borrowing, in: *Journal of Pragmatics* 43/6, s. 1550–1567.
- POHONČOWA, Anja (2009): Internacionalizmy w hornjoserbskej spisownej řeči přitomnosće. Zarys problematiki, in: *Lětopis* 56/1, s. 81–92.
- POHONČOWA, Anja 2013: Kompleksne adjektivy w hornjoserbsćinje, in: *Leksikologiske přinoški II. IV. seminar serbskeje słowotwórby a leksiki. IV Seminarium Słowotwórstwa i Słownictwa Łużyckiego*. Budyšin: Serbski institut (= Mały rjad Serbskeho instituta; 17), s. 32–44.
- SANKOFF, David; POPLACK, Shana; VANNIARAJAN, Swathi 1990: The Case of the Nonce Loan in Tamil, in: *Language Variation and Change* 2/1, s. 71–101.
- SĘKOWSKA, Elżbieta 2007: Wpływ języka angielskiego na słownictwo polszczyzny ogólnej, in: *Poradnik Językowy* 5, s. 44–53.
- SIATKOWSKA, Ewa, ABDEL AL, Mariam 2002: Ewolucja stosunku Górnołużyczan do internacjonalizmów, in: *Lětopis* 49/2, s. 99–107.
- ŠEWC-SCHUSTER, Hinc 1984: Gramatika hornjoserbskeje řeče. 1. zwjazk: fonologija, fonetika a morfologija. 2., wobdźěłany nakład. Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina.
- ŠOŁĆINA, Jana; POHONČOWA, Anja 2003: Tworjenje moderneje serbskeje leksiki w konflikće mjez słowjanskej słowotwórby a němskim wliwom, in: OHNHEISER, Ingeborg (red.), *Komparacija systemów i funkcionowania współczesnych języków słowiańskich. Słowotwórstwo/Nominacja*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, s. 160–170.
- TAY, Mary W. J. 1989: Code Switching and Code Mixing as a Communicative Strategy in Multilingual Discourse, in: *World Englishes* 8/3, s. 407–417.
- VÖLKEL, Paweł 2005: *Prawopisny słownik hornjoserbskeje řeče. Wobdźěłał Timo MEŠKANK*. Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina.
- WASZAKOWA, Krystyna 2005: *Przejawy internacjonalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.

- WEINREICH, Uriel 1968: *Languages in Contact. Findings and Problems*. The Hague: Mouton & Co. N. V. Publishers.
- WINTER-FROEMEL, Esme; ONYSKO, Alexander 2012: Proposing a Pragmatic Distinction from Lexical Anglicisms, in: FURIASSI, Cristiano; PULCINI, Virginia; RODRÍGUEZ GONZÁLEZ, Félix (red.), *The Anglicization of European Lexis*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins, s. 43–63.
- WITALISZ, Alicja 2007: Z problematyki badań nad zapożyczeniami semantycznymi, in: *Język Polski* LXXXVII/1, s. 16–23.
- WITALISZ, Alicja 2013: English Influence on Standard and American Varieties of Polish. A Comparative Study, in: *Studia Linguistica Universitatis Jagellonicae Cracoviensis* 130, s. 327–346.
- WITALISZ, Alicja 2015: *English Loan Translations in Polish. Word-formation Patterns, Lexicalization, Idiomaticity and Institutionalization*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- WORNAR, Edward 2001: K poměrej mjez hornjoserbskimi nominalnymi kompozitami a jich němskimi předłohami, in: *Lětopis* 48/1, s. 5–12.
- WORNAR, Edward, STRAUCH, Měrcín 2007: *Jendźelsko-hornjoserbski šulski słownik. English-Upper Sorbian Learner's Dictionary*. Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina.
- WÖLKE, Sonja 2006: Aktualne tendencje rozwojowe w górnołużyckim języku literackim, in: *Zeszyty Łużyckie* 39/40, s. 37–49.
- ZABAWA, Marcin 2008: English-Polish Language Contact and its Influence on the Semantics of Polish, in: Kątny, Andrzej (red.): *Kontakty językowe i kulturowe w Europie. Sprach- und Kulturkontakte in Europa*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego (= *Studia Germanica Gedanensia*; 16), s. 154–164.
- ZABAWA, Marcin 2012: *English Lexical and Semantic Loans in Informal Spoken Polish*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- ZIENIUKOWA, Jadwiga 2006: *Język mniejszości w komunikowaniu społecznym. Studia nad funkcjonowaniem języków łużyckich w XIX i XX wieku*. Warszawa: Instytut Sławistyki PAN.